

DOI 10.36074/logos-18.08.2023.67

ЗМІНА ХАРАКТЕРУ СПРИЙНЯТТЯ ІНФОРМАЦІЇ В ЕПОХУ ПОСТПРАВДИ: СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНИЙ АСПЕКТ

Оксютович Марина Олександрівна

кандидат філософських наук,
доцент кафедри психології та соціального забезпечення
Державний університет «Житомирська політехніка»

Слюсар Вадим Миколайович

доктор філософських наук, доцент,
завідувач кафедри філософсько-історичних студій та масових комунікацій
Державний університет «Житомирська політехніка»

Ястребова Аліна Олександрівна

асистент кафедри теоретичної та прикладної лінгвістики
Державний університет «Житомирська політехніка»

УКРАЇНА

Утвердження поняття «постправа» у науковому дискурсі пов'язується передусім з працею американського письменника, медійника Ральфа Кейєса «Епоха постправди: нечесність і обман у сучасному житті» [1]. У центрі його наукових розвідок постають різні аспекти масової культури та вираження її станів у різних вербальних формах. Зокрема у зазначеному творі він заперечує наявність у сучасній масовій свідомості дихотомії «права – брехня», оскільки у цьому ряду важливе місце має зайняти третій елемент. Це категорія своєрідних і неоднозначних тверджень, які не можуть у достатній мірі маркуватися як правдиві, адже вони значною мірою не відповідають дійсності. Але при цьому вони не визначаються і як брехня. В таких умовах демаркація меж правди й брехні дедалі стає більш розмитою, нечіткою [2]. Праця Ральфа Кейєса написана у міждисциплінарній площині, де крім спроби запропонувати теоретичне осмислення цього феномену наявні й журналістські розслідування а також зроблено висновок, що мистецтво говорити неправду стало буденною складовою людини маси, набуваючи ознак гри і введення у площину звичного.

Традиційно у науковій літературі визначається, що увага до постправди як соціального феномену почала зростати з другої декади XXI століття, на що безпосередньо вплинуло визнання Oxford University Press цього терміну «Словом 2016 року». Аналітики цього видання пов'язали зростання інтересу читачів до постправди передусім з референдумом щодо Brexit та президентською компанією у Сполучених штатах Америки у цей період, оскільки цей термін швидко змінив статус із периферійного на базовий у політичних коментарях. Як це не парадоксально, але саме засоби масової інформації популяризували термін «постправа», використовуючи їх в заголовках для привернення уваги аудиторії, яка орієнтувалася на форму висловлювання, а не на зміст стосовно тлумачення й коректності якого ще тривали дискусії. У контексті цього зауважимо, що в англійській мові це слово за визначенням словника є прикметником і позначає повідомлення «пов'язані з обставинами, за яких люди більше реагують на почуття та переконання, ніж на факти», часто вживається у контексті «ера постправдивої політики» [3].

Подальші спроби надати новому терміну наукового змісту були зроблені після 2016 року Дж. Боллом, К. Вілбером, М. Д'анконом, Д. Левітіним, Лі Макінтайром.

Вони тлумачили постправду переважно як соціокультурний феномен, основною ознакою якого є акцент на емоційному сприйнятті інформації реципієнтом. Наразі в науковому дискурсі це поняття набуло власної об'єктності й позначає як феномен сучасних соціальних комунікацій, так і своєрідний стан масової свідомості. Вітчизняні науковці М. Требін та Т. Чернишова, аналізуючи збільшення ролі в масмедіа інтрепретаційних практик, визначають постправду як своєрідну «гру в реальність», в якій значна частина учасників (реципієнти) навіть не здогадуються, що вони до неї залучені, а проєкт дійсності, який їм пропонується як складова медіареальності сприймається як справжня дійсність [4, с. 155].

Специфічною рисою, яка вирізняє епоху постправди, є установка на сприйняття інформації. «Кліпове мислення», яке характеризувалося установкою на нетривале зберігання в пам'яті отриманої інформації, стало своєрідною реакцією індивіда на суттєве збільшення потоків інформації, які він сприймає. Воно стало способом адаптації до цих процесів, що згодом сформувало навички виокремлення важливої інформації, долання інформаційного шуму. Водночас трансформація «кліпового мислення» з усуненням його деструктивних рис в певну адаптативну модель ускладнилося зміною функціонування медіа в суспільстві, що відбулися в останнє десятиліття, утвердженням соціальних мереж у якості каналу та джерела інформації, поширенням технологій безперешкодного доступу до новин у будь-який час. Епоха постправди позначається суб'єктивним релятивізмом, що характеризується відходом від ідеї абсолютної істини у процесі комунікації та проголошенням права на істинність кожної проголошеної ідеї. Реципієнт, сприймаючи інформацію, сам встановлює критерії довіри до неї. Практики співвіднесення отриманої інформації з власними світоглядними установками відбуваються в епоху постправди щодня, що спричиняє описуваний ще Л. Фестінгером когнітивний дисонанс. Індивід змушений постійно корелювати інформацію, що він отримує, із системою власних переконань через необхідність регулярно обирати між двома альтернативними джерелами інформації. Це ускладнюється поширеною в масовій свідомості установкою на необхідність перевіряти інформацію через наявність великої кількості фейків. Відтак, саме реципієнт приймає рішення, яку інформацію він ідентифікує як «правда», а яку ігнорує. Німецькі психологи визначили наступні риси зміни установок на сприйняття інформації в епоху постправди: упереджена оцінка фактів, асиметричність оцінок та залежність сприйняття інформації від можливостей розширення особистої та соціальної ідентичності [5]. За цих умов мотивом пізнавальної діяльності індивіда є не встановлення істини, а підбір фактажу для аргументації власної позиції. Цим самим відбувається уникнення ситуації перманентного когнітивного дисонансу. У ситуації хибності того чи іншого твердження індивід свідомо чи несвідомо заперечує інформацію, яка його спростовує, уникаючи дилеми відповідального вибору.

Список використаних джерел:

- [1] Keyes R. The Post-Truth Era: Dishonesty and Deception in Contemporary Life. New York : St. Martin's Press, 2004. 312 p.
- [2] Slyusar V. M., Khrystokin G. V., Yastrebova A. O. Is dialogue possible in the post-truth era? (Media philosophy and social and communication studies) *Zhytomyr Ivan Franko State University Journal. Philosophical Sciences*. 2023. № 1 (93). 29 -40.
- [3] Post-truth. Oxford Learner's Dictionaries. 2023. <https://www.oxfordlearnersdictionaries.com/definition/english/post-truth?q=post-truth>
- [4] Требін, М. П., Чернишова, Т. О. (2021). Борьба за свідомість людей в епоху постправди. *Вісник НІОУ імені Ярослава Мудрого*. Серія: Філософія, філософія права, політологія, соціологія. 3 (50). 153-171.
- [5] Rothmund, T., Gollwitzer, M., Nauroth, P., Bender, J. (2017). Motivierte Wissenschaftsrezeption. *Psychologische Rundschau*, 68, 193-197, <https://doi.org/10.1026/0033-3042/a000364> .